

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Umud Düzeylerinin Başa Çıkma Yeterliğı ve Yılmazlık Açısından İncelenmesi

An Examination of Hope Levels of Families with Special Needs Children in terms of Coping and Resilience

Galibiye ÇETREZ İŞCAN¹, Asude MALKOÇ²

Öz: Bu çalışmanın amacı, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin umud düzeyleri, başa çıkma yeterlilikleri ve yılmazlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma modeli olarak genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını yaşları 30 ile 60 arasında değişen 141 kişi (71 kadın, 70 erkek) oluşturmaktadır. Veri toplama araçları olarak, “Kişisel Bilgi Formu” “Aile Yılmazlık Ölçeğı (AYÖ)” ve “Başa Çıkma Yeterliğı Ölçeğı (BÇYÖ)” ve “Sürekli Umud Ölçeğı” kullanılmıştır. Verilerin analizi için SPSS for WINDOWS 17.00 paket programı kullanılmıştır. Öncelikle değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Ardından yılmazlık ve başa çıkma yeterliğinin birlikte umud düzeyini yordayıp yordamadığını belirlemek için de eşzamanlı çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Analizler sonucunda, yılmazlık ve başa çıkma yeterliğinin birlikte umud üzerinde yordayıcı etkisinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Yılmazlık, özel gereksinimli çocuklar, umud, başa çıkma yeterliğı

Abstract: The aim of this study is to investigate the relationship among hope, resilience and competency of coping in families who have children with special needs. The relationship screening model was used as a research model in this study. The participants consisted of 141 adults (71 women, 70 men) ages ranged from 30 to 60. The “Personal Information Form”, “Family Resilience Scale” (FRS), “Coping Competency Scale” (CCS) and Dispositional Hope Scale (DHS) were used as data collection tools. Statistical Package for the Social Sciences (SPSS–22) was used to analyze the data. Firstly Pearson product-moment correlation coefficients were calculated in order to determine the relationships between the variables. After that, sequential multiple regression was conducted to specify the best linear combination of resilience and competency of coping for predicting hope. The results revealed that adults’ hope levels were significantly explained by resilience and competency of coping

Keywords: Resilience, children with special needs, hope, competency of coping

1. GİRİŞ

Aile, toplumun en küçük birimidir ve ailede çocuğun varlığı önemli bir yere sahiptir. Her anne ve baba adayının doğacak çocuğunun sağlıklı, akıllı ve başarılı olmasına dair beklentisi vardır. Çocuğa ilişkin bu beklenti, anne ve babanın kendisini ve çocuğunu nasıl algıladığına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Hiçbir anne ve baba farklı ya da özel gereksinimli bir çocuğa sahip olacağı duygusu ile anne ya da baba olmaya hazırlanmaz; hatta bu düşüncenin ya da kaygının varlığı bile birçok anne baba adayını huzursuz eder (Metin, 2012).

Ebeveynler sağlıklı bir çocuğun doğumunu beklerken özel gereksinimli bir çocuğun doğumuyla büyük bir hayal kırıklığı yaşarlar. Böyle bir çocuğun doğumuyla anne ve baba karmaşık duygular yaşamakta, ne yapacaklarını, kimden yardım alacaklarını, nereye başvuracaklarını ve en önemlisi, böyle bir çocukla nasıl yaşayacaklarını bilememektedirler (Çiftçi Tekinarslan, 2010; Metin, 2012).

Özel gereksinimli bir çocuğun aileye katılımı, ailenin yaşam tarzında değişikliklere yol açmakta, travmatik etkiler yaratabilmekte ve ailenin mevcut düzenini olumsuz yönde değiştirmektedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuk sahibi ebeveynlere göre daha fazla stres altında olduklarını ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Metin, 2012). Sağlıklı çocuk beklentisinin yıkılması ve bunun sonucunda ailenin çocuğu kabul etmede, duygusal bunalımı atlattırma ve çocuğun durumunu çevredeki kişilere açıklamada çektiğı zorluk; çocuğun durumuna ve özelliklerine ilişkin elde edilen bilginin yetersizliğı; bu yetersizliğın yol açtığı sağlık sorunlarıyla başa çıkma çabaları, stres yaratan en önemli etmenler arasındadır. Bunun yanında çocuğa karşı çevrenin gösterdiği olumsuz tutumlar ve yakın çevrenin aileden uzaklaşması ve çocuğun

¹ Öğr.Gör., Trakya Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, e-posta: galibiyecetis@hotmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, e-posta: asudemalkoc@trakya.edu.tr

geleceğine ilişkin duyulan kaygı da stresi arttıran önemli faktörlerdir (Kırcaali İftar, 1995; Akt. Cavkaytar & Özen, 2010).

Hardman, Drew ve Egan (1996), özel gereksinimli çocukların kendi yaşamlarını devam ettirirken ebeveynlerine bağımlı olmasının, çocuğun tedavi masraflarının evin bütçesine ek yük getirmesinin, tedavi sürecinde sık sık hastanelere gitme durumundan dolayı eşlerin birbirine zaman ayıramamasının, sosyal ilişkilerin zayıflamasının, zamanın büyük bir kısmının çocuğa ayrılmasının aile içi stresi arttıran en önemli etmenler olduğunu ileri sürmektedirler.

Bazı aileler özel gereksinimli çocuğun doğumuyla başlayan bu stresli duruma uyum sağlamada zorlanırken, bazıları etkili başa çıkma yolları kullanarak stresli durumdan dinginliğe geçiş yapabilmektedirler. Bir başka ifadeyle, yaşadıkları tüm zorluklara rağmen yaşamlarını devam ettirerek, yetersizliğin yol açtığı bu güç durumun altından başarıyla kalkabilmektedirler (Patterson, 2002).

Özel gereksinimli olan çocuğu yetiştirmenin zorlukları olmasına karşın böyle bir çocuğa sahip olmak hem anne babanın hem de bu çocukların kardeşlerinin kendilerini tekrar değerlendirmelerine ve farklı yönlerini keşfetmelerini sağlayabilmektedir. Kısaca aile bireylerine kendi yapabildiklerini ve yapamadıklarını, neleri başarıp başaramadıklarını görme ve aslında ne kadar yılmaz olduklarını görme fırsatı sağlamaktadır (Akkök, 2003).

Yılmazlık, bireylerin olumsuz sonuçlar doğuran durumlara ve yaşantılara maruz kalmalarına rağmen olumlu uyum ve gelişim göstermesi, ayakta kalabilmesidir (Masten, Cutuli, Herbers & Reed, 2002). Rutter (1985)'e göre, çok zor koşullara rağmen yaşadığı güç durumlarla başa çıkabilme ve toparlanabilme gücüdür. Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler diğer ailelere göre, aile, iş ve sosyal yaşamlarında daha çok stres yaşamaktadırlar (Kaner, Bayraklı & Güzeller, 2011). Bu ailelerin yaşadıkları bu durumla başa çıkmasında verilecek sosyal destek ve stres yaratan olay ve durumlara karşı direnmesini sağlayan başa çıkma stratejileri yılmazlıklarını arttırabilecek hatta yaşama daha umutla bakabilmelerini sağlayabilecektir.

Geleceğe yönelik olumlu beklentilere sahip olma duygusunu belirten umut (Özmen, Dündar, Çetinkaya, Taşkın, & Özmen, 2008), bireyleri hedeflerine ulaşma yolunda motive eden en önemli unsurlardan biridir. Synder (2002), bireyin arzu ettiği hedeflere ulaşmada çeşitli yollar üretme yeterliliği ve bu yolları kullanmada kendini motive etmesi olarak tanımlar. Umudun yüksek bireyler amaçlarına ulaşmak için pek çok yol bulabileceklerine inanmaktadırlar. Bireylerin sahip oldukları bu inanç, onları gelecekte güzel şeylerin olacağına dair kamçılıktır. Özel gereksinimli çocukların ailelerinin karşılaştıkları zorluklarla mücadelelerinde umudun önemli bir rolü olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, özel gereksinimli çocukların ailelerinin yılmazlık düzeylerinin ve başa çıkma yeterliliklerinin umut düzeyleri üzerinde etkin bir rol oynayıp oynamadığını belirleme amacı gütmektedir. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada yılmazlık ve başa çıkma yeterliliklerinin umut düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli ve Çalışma Grubu

Bu araştırma, tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama türünde bir araştırmadır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan modeldir (Karasar, 2003). Çalışma grubunu, Edirne Özel Eğitim Uygulama Merkezi, Edirne II. Beyazıt Özel Eğitim Uygulama Merkezi, Faika Erkut Özel Eğitim İlkokulu, Ortaokulu ve Mesleki Eğitim Merkezi'ne devam eden özel gereksinimli çocukların (24 otistik, 53 hafif ve orta derecede zihinsel engelli) aileleri oluşturmaktadır. Araştırma, 71 anne ve 70 baba olmak üzere toplam 141 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan annelerin yaşları 30 ile 57 ($X=42.65$; $ss=6.20$) arasında; babaların yaşları 30 ile 66 arasında değişmektedir. ($X=46.91$; $ss=7.44$).

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin yılmazlık düzeylerini belirlemek için Aile Yılmazlık Ölçeği (AYÖ), başa çıkma yeterliliğini belirlemek için Başa Çıkma Yeterliği (BÇY) ölçeği ve umut düzeylerini Sürekli Umudun Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca, özel gereksinimli çocuklar ve aileleri tanımayla yönelik araştırmacılar tarafından hazırlanan bir bilgi formu kullanılmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu"nda özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babalar ile çocukların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumuna ilişkin sorulara yer verilmiştir.

2.2.2. Aile Yılmazlık Ölçeği (AYÖ): Kaner ve Bayraklı (2010) tarafından anne ve babaların yılmazlık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek toplam 37 maddeden oluşmakta olup mücadelelilik, öz-yetkinlik, yaşama bağlılık ve kendini kontrol boyutlarını içermektedir. Ölçek, beni çok iyi tanımlıyor (5) ile beni hiç tanımlamıyor (1) arasında değişen beşli likert tipi bir ölçme aracıdır. Ölçekten yüksek puan almak anne-babalarda yılmazlığın yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında öncelikle Temel Bileşenler Analizi (TBA) yapılmış, ortaya çıkan yapıların doğruluğu Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile test edilmiştir. DFA sonucu elde edilen uyum indeks değerleri RMSEA: 0.046; RMR: 0.044; NFI=0.84; NNFI: 0.90; CFI: 0.91; GFI: 0.88; AGFI: 0.87 olarak bulunmuştur. Güvenirlik çalışmaları kapsamında Cronbach alfa değerlerinin 0.54-0.91; test-tekrar test güvenirlik değerlerinin ise 0.33-0.80 arasında değişmekte olduğu görülmüştür.

2.2.3. Başa Çıkma Yeterliği Ölçeği (BÇYÖ): Akın ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilen Başa Çıkma Yeterliği Ölçeği (BÇYÖ) 12 maddeden oluşan tek boyutlu ve beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri negatif ifadelerden oluştuğu için düşük puanlar yüksek başa çıkma yeterliğini göstermektedir. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan doğrulamalı faktör analizinde tek boyutlu ve 12 maddeden oluşan modelin iyi uyum verdiği görülmüştür (RMSEA= .082, CFI= .95, IFI= .95, NFI= .92, SRMR= .062). Ölçeğin Cronbach alfa değeri .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .35 ile .70 arasında sıralanmaktadır.

2.2.4. Sürekli Umut Ölçeği: Snyder ve diğerleri (1991) tarafından geliştirilen Sürekli Umut Ölçeği, Akman ve Korkut (1993) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 12 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir. Likert tipi derecelendirmeye uygun olan ölçek maddeleri 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Kısmen Katılmıyorum, 3=Kısmen Katılıyorum, 4= Kesinlikle Katılıyorum şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçekten elde edilen yüksek puan yüksek umut düzeyine, düşük puan da düşük umut düzeyine işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri. 65 olarak bulunurken, 4 hafta arayla yapılan uygulama sonucunda test-tekrar test güvenirlik katsayısı .66 olarak bulunmuştur (Akman & Korkut, 1993)

2.3.Verilerin Analizi

Verilerin toplanma işlemleri için öncelikle Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra Edirne İl'inde bulunan üç farklı özel eğitim okulunda okuyan öğrencilerin anne ve babalarına Anne-Baba-Çocuk Bilgi Formu, Aile Yılmazlık Ölçeği, Başa Çıkma Yeterliği Ölçeği, Sürekli Umut Ölçeği uygulanmıştır. Veri toplama sürecinde araştırmanın amacı ve uygulayıcıların vereceği cevaplardaki samimiyetin önemi hakkında katılımcılara bilgiler verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen verilerin işlenmesi, çözümlenmesi ve yorumlanmasında SPSS for WINDOWS 17.00 paket programı kullanılmıştır. İstatistiksel çözümlenmelerde öncelikle grubun ilgili ölçme araçlarından aldıkları puanların ortalamaları (X), standart sapma (ss) ve ölçmenin standart hata (SHx) değerleri hesaplanmıştır. Örneklem grubunu oluşturan anne ve babaların umut düzeylerinin yılmazlık ve başa çıkma yeterliklerine göre açıklanıp açıklanmadığını belirlemek üzere "Eşzamanlı Çoklu Regresyon Analizi" yapılmış olup, regresyon analizi modelinde yılmazlık ile başa çıkma yeterlikleri yordayıcı değerşkenler olarak, umut düzeyleri ise yordanan değerşken olarak alınmıştır.

Uygulanan Eşzamanlı Çoklu Regresyon Analizleri sonucunda öncelikli olarak yordanan değerşken ve yordayıcı değerşkenler arasındaki ilişki değerleri (r) ile aritmetik ortalama(X), ve standart sapma (ss) değerlerine yer verilmiştir. Ardından regresyon analizi sonuçları tablo halinde sunulmuştur.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amaçları kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmelerine ilişkin bilgiler ve bu istatistiksel çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Umut ve yordayıcı değişkenler (yılmazlık ve başa çıkma yeterliği) için aritmetik ortalama standart sapma ve korelasyon katsayısı değerleri (n=141)

Değişkenler	X	ss	1	2
Umut	26.77	4.61	.572**	-.218*
1.Yılmazlık	144.92	25.46	1	-.057
2.Başa Çıkma Yeterliği	35.96	12.86		1

**p<.01, *p<.05

Tablo 1’de görüldüğü üzere, katılımcıların umut puan ortalamaları 26.77, standart sapma değerleri 4.61; yılmazlık puan ortalamaları 144.92, standart sapma değerleri 25.46; başa çıkma yeterliği puan ortalamaları 35.96, standart sapma değerleri, 12.86; olarak bulunmuştur. Umut puanları ile yordayıcı değişkenler olan yılmazlık ve başa çıkma yeterliği arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise, umut puan ortalamaları ile yılmazlık puan ortalamaları arasında ($r=.57$) $p<.01$ düzeyinde pozitif yönde; umut puan ortalamaları ile başa çıkma yeterliği puan ortalamaları arasında ($r=-.22$) $p<.05$ düzeyinde negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 2.Umut düzeyinin yılmazlık ve başa çıkma yeterliği değişkenlerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	t	R ²	F
Umut						
Sabit	14.45	2.50	-	5.78***		
Yılmazlık	.10	.02	.56	6.79***	.36	26.58***
Başa Çıkma Yeterliği	-.07	.03	-.19	-2.26**		

***p<.001, **p<.05

Tablo 2’den anlaşıldığı gibi, Eşzamanlı Çoklu Regresyon Analizi sonucunda yılmazlık ve başa çıkma yeterliği değişkenleri birlikte katılımcıların umut düzeylerini anlamlı düzeyde [$F(2;94)= 26,58$; $p<.001$] yordamaktadır. Adı geçen değişkenler birlikte umut düzeyinin toplam varyansının %36’sını açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin β ve t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sırasıyla yılmazlık ($\beta= .56$ $p<.001$) ve başa çıkma yeterliği değişkeninin ($\beta= -.19$ $p<.05$) umut değişkenini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin başa çıkma yeterlikleri ve yılmazlık düzeylerinin umut düzeylerini ne kadar açıkladığını belirlemek üzere yapılan bu araştırma sonucunda ailelerin yılmazlık ve başa çıkma yeterliklerinin umut düzeylerini anlamlı düzeyde açıkladığı bulunmuştur.

Geleceğe umutla bakan bir diğer deyişle umut düzeyi yüksek olan bireylerin ulaşmayı istedikleri amaçları vardır ve bu amaçlara ulaşma yolunda çok çaba sarf etmektedirler. Sarf ettikleri bu çabalardan biri amaçlarına ulaşmada ya da herhangi bir zorlukla karşılaştıklarında kullandıkları başa çıkma stratejileridir. Bu stratejilerin bireylerin istediklerini elde etmelerine giden yolda hem kolaylaştırıcı hem de olumlu etkisi vardır. Bu sayede etkili başa çıkma stratejisi kullanan bireyler hayata karşı, yaşadıkları zorluklara karşı daha dirençli bir başka ifade ile yılmaz olabilmektedirler. Bu da bireylerin umut düzeyini dolayısıyla yaşam doyumunu arttırmada önem taşımaktadır. Nitekim Bilge ve diğerleri (2014)’nin yapmış olduğu çalışmada engelli yakınlarına verilen “stresle başa çıkma ve yaşam doyumunu artırma eğitimi sonrası engelli yakınlarının stres düzeylerinin azaldığı ve yaşam doyumlarının arttığı bulunmuştur. Karadağ(2009)’ın yapmış olduğu bir başka çalışmada ise, engelli çocuğa sahip annelerin ailelerinden aldıkları sosyal destek düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir. Sivrikaya ve Çiftçi Tekinarslan (2013) tarafından yapılan çalışmada da annelerin algıladıkları sosyal desteğin artmasıyla ebeveynlerin stresinin ve annenin yükünün azaldığı görülmüştür. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynleri yalnız olmadıklarını bilmeye ve duygusal desteğe ihtiyaçları vardır. Bu desteği aile fertlerinden, yakın çevreden alabildikleri gibi psikolojik danışma gruplarından da alabilmektedirler. Bu gruplar, bireylerin grup sürecinde birbirlerine

duygusal, sosyal yönden destek olarak yakınlaşmalarına ve yalnız olmadıklarını farketmelerine yardımcı olabilmektedir (Akkök, 2003). Bununla birlikte, bireylerin başa çıkma stratejilerinden biri olan sosyal destek kaynaklarının olması kendilerini çaresiz ve umutsuz hissetmelerine engel olmakta, daha umutlu olmalarını sağlamaktadır. Karadağ (2009)'ın çalışmasına benzer olarak Vural Batık (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da zihinsel yetersizliğe sahip çocukları olan annelere uygulanan psikolojik destek programının, annelerin umutsuzluk düzeyini arttırmada ve iyimserlik düzeyini arttırmada etkili olduğu saptanmıştır.

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, özel gereksinimli bir çocuğun varlığında yoğun bir stres ve kaygı yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Bazı anne ve babaların stres ya da yaşanan bu zor durum karşısında kolayca morali bozulabilmektedir. Böyle durumlarda ebeveynlere verilecek psiko-sosyal destek onların bu zorluğun üstesinden gelmelerinde yardımcı olabilecektir. Nitekim yapılan araştırmalar (Gördeles Beşer & İnci, 2014; Küçükler, 1993; Özokçu & Canpolat, 2013; Yüksel & Eren, 2007;) bunu kanıtlar niteliktedir. Örneğin; Özokçu ve Canpolat (2013), grup rehberliği programının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin stres düzeylerini azaltmada; Yüksel ve Eren (2007), grupla psikolojik danışma programının otistik çocuğa sahip annelerin depresyon düzeylerini azaltmada ve problem çözme becerilerini geliştirmede etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Grup rehberliği ya da grupla psikolojik danışma programları sonucu stres ve kaygı düzeyleri azalan ve yeni problem çözme becerileri kazanan bireyler yaşayacakları zorlukla karşısında kendilerini daha yeterli hissedebilecek ve karamsarlık duyguları yerini kendine güven, iyimserlik ve diğerlerinden aldıkları sosyal destekle doyum duygularına bırakabilecektir. Bunun sonucunda da ebeveynler, güç durumlarla karşılaştıklarında ihtiyaçlarını sağlayacak gerekli araçları ya da yolları değiştirerek aile içi ve dış dengeyi sağlayıp daha dayanıklı olabileceklerdir. Özbay ve Aydoğan (2013) engelli çocuğa sahip olan ailelerde, aile yılmazlığını inceledikleri çalışmalarında ailelerin yılmazlıklarına katkı sağlayan en önemli etkenlerin sosyal destek, maneviyat, sahip oldukları pozitif bakış açısı, aile içerisindeki birbirlerine bağlılıkları, esnek olmaları ve özgünlük / ilişkisel özgünlük olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Greef, Vansteenwegen ve Ide (2006) ise, zihinsel yetersizliği olan çocuklara sahip 30 ebeveyn ile yaptıkları çalışmada aile içinden gelen desteğin, kullanılan problem çözme stratejilerinin duygusal desteğin, stresli durumlara bakış açısının yılmazlığı etkileyen önemli faktörler olduğunu ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde, Edd ve Edd (2009), çoklu yetersizliği bulunan çocuğa sahip 20 ebeveyn ile yaptıkları çalışmada, sorumluluk almanın, güçlü ve deneyimli olmanın, öğrenilen stratejilerin hayata geçirilmesinin yılmazlığı sağlamada önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu araştırmada otizmli ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerde yılmazlık, başa çıkma yeterliliği ve umut düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak, bundan sonra yapılacak çalışmalarda, farklı engel gruplarındaki çocuklara sahip ailelerde başa çıkma yeterliliği, yılmazlık ve umut arasındaki ilişkiye bakılabilir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin psikolojik iyi oluş düzeylerini arttırmaya yönelik psiko-eğitsel müdahale programları uygulanabilir. Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler için sosyal destek ya da etkileşim grupları oluşturarak zor durumda yılmaz kalabilmeleri için destek verilebilir.

5. KAYNAKLAR

- Akkök, F. (2003). Farklı özelliğe sahip olan çocuk aileleri ve ailelerle yapılan çalışmalar. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş* içinde (s.121-142). Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Akın, A., Adam Karduz, F.F., Kaya, M., Padır, M.A., Akın, Ü., Yılmaz, E., Özbay, A., & Akkaya, O. (2014). Başa çıkma yeterliği ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *3rd World Conference on Educational and Instructional Sciences –WCEIS-06-08 Kasım, Antalya*.
- Akman, Y. & Korkut, F. (1993). Umut ölçeği üzerine bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 193-202.
- Bayraklı, H. & Kaner, S. (2012). Zihin engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip annelerde yılmazlığa etki eden değişkenlerin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1-18.
- Bilge, A. ve diğ. (2014). Engelli yakınlarına verilen “stresle baş etme ve yaşam doyumunu artırma” eğitiminin etkililiğinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1).
- Cavkaytar, A. & Özen, A. (2010). Aile katılımı ve eğitimi. G. Akçamete (Ed.) *Özel Eğitim* içinde (s. 169-202). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çiftçi Tekinarslan, İ. (2010). Aile eğitimi. N. Baykoç (Ed.) *Özel Eğitim* içinde (s. 91-109). Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Edd, T. K. & Edd, D. K. (2009). Welcome to Holland: Characteristics of resilient families raising children with severe disabilities. *Journal of Family Studies*, 15, 227-244.
- Gördeles Beşer, N. & İnci, F. (2014) Zihinsel engelli çocuğu olan ailelere verilen grup danışmanlığının etkinliğinin değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(2), 84-91.
- Greef, A. P., Vansteenwegen, A., & Ide, M. (2006). Resiliency in families with a member with a psychological disorder. *The American Journal of Family Therapy*, 34, 285–300.
- Hardman, M.L., C.J. Drew & Egan, M.W. (1996). *Exceptionality and the family human exceptionality*, (5th Ed). USA: Wadsworth Cengage Learning.
- Kaner, S., & Bayraklı, H. (2010). Aile Yılmazlık Ölçeği: Geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11 (2), 47-62.
- Kaner, S., Bayraklı, H., & Güzeller, C.O. (2011). Anne-babaların yılmazlık algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(2) 63-78.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.
- Karasar, N. (2003) *Bilimsel araştırma yöntemi* (12.basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçükler, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.
- Masten, A. S., Cutuli, J. J., Herbers, J. E., & Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 74–88). New York, NY: Oxford University Press.
- Metin, E. N. (2012). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı. E. N.Metin (Ed.) *Özel gereksinimli çocuklar içinde*. Ankara: Maya Akademi.
- Özbay, Y. & Aydoğan, D. (2013). Aile Yılmazlığı: bir engele rağmen birlikte güçlenen aile. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 13 (31), 1303-0256.
- Özmen D., Dündar, P. E., Çetinkaya, A. Ç., Taşkın, E.O., & Özmen, E. (2008). Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9(1):8-15.
- Özokçu, O. & Canpolat, M. (2013). Grup rehberliği programının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin stres düzeylerine etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (24), 181-196.
- Patterson, J. (2002). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*, 64, 349-360.
- Rutter, M. (1985) Resilience in the face of adversity. Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598-611.
- Sivrikaya, T. & Çiftçi Tekinarslan, İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14 (2) 17-29.
- Snyder, C. R. (2002). Hope Theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275.
- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J.R., Holleran, S.A., Irving, L.M., Sigmon, S.T., & diğ. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 570–585.
- Yüksel, M.Y. & Eren, S.B (2007). Otistik çocuğa sahip ailelerle yapılan grupla psikolojik danışma çalışmasının ailelerin depresyon ve problem çözme becerileri üzerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 197-210.
- Vural Batık, M. (2012). Psikolojik destek programının zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin umutsuzluk ve iyimserlik düzeylerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 64-87.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The family is the smallest unit of society and the child has a significant presence in the family. Every mother and father candidate has an expectation that the child to be born will be healthy, intelligent and successful. This expectation of the child varies depending on how the mother and father perceive herself and her child. No mother or father is prepared to be a mother or father with the feeling that they will have a different or special needs child; and even the presence of this thought or the lethargic restlessness of many parents (Metin, 2012).

Involvement of a child with a special need leads to changes in the life style of the family, creates traumatic effects and negatively affects the current order of the family. Research conducted on the subject indicates that parents with special needs children are under more stress and anxiety levels than children with normal development (Metin, 2012). While some families are struggling to adapt to this stressful situation that began with the birth of a special needs child, some are able to shift from stressful to calm by using effective ways of coping. In other words, they continue their lives in spite of all the difficulties they have experienced, and are able to successfully survive this difficult situation (Patterson, 2002). It is believed that parents of children with special needs will have an important role to play in their challenges with the challenges they face. For this purpose, the question was asked whether the efficacy of resilience and coping in this study is a meaningful predictor of hope levels.

Method

The relationship screening model was used as a research model in this study. The participants consisted of 141 adults (71 women, 70 men) who have children with special needs ages ranged from 30 to 60. The "Personal Information Form" which was developed by the researchers, "Family Resilience Scale" (FRS) which was developed by Kaner ve Bayraklı (2010), "Coping Competency Scale" (CCS) which was developed by Akın, Karduz, Kaya, Padır, Ü. Akın, Yılmaz, Özbay ve Akkaya (2014) and Dispositional Hope Scale (DHS) which was developed by ve Akman ve Korkut (1993) were used as data collection tools. Statistical Package for the Social Sciences (SPSS 22) was used to analyze the data. Firstly Pearson product-moment correlation coefficients were calculated in order to determine the relationships between the variables. After that, sequential multiple regression was conducted to specify the best linear combination of resilience and competency of coping for predicting hope.

Results

The results revealed that adults' hope levels were significantly explained by resilience and competency of coping. In other words, resilience and competency of coping together predicted level of hope. [$F(2;94) = 26,58; p < .001$]. Resilience and competency of coping were found to explain total variance of %36 of hope. When β and t-test results related to the significance of regression coefficients are examined resilience ($\beta = .56 p < .001$) and competency of coping ($\beta = -.19 p < .05$) respectively predicted level of hope significantly.

Discussion and Conclusion

As a result of this research, which was conducted to determine the extent to which the families with special needs children expressed their level of proficiency and resilience levels Families were found to have significantly explained their hopelessness and resilience competence levels

Individuals with high hopes have the aims they desire to achieve and are making great efforts to achieve their goals. These are the strategies they use to achieve their goals or meet any challenges they face. Individuals who use an effective coping strategy can become irresistible with life, with a more resistant statement to their difficulties. This is important to increase the level of hope of individuals and therefore to increase life satisfaction. As a matter of fact, Bilge and others (2014) found that stress levels of relatives with disabilities were decreased and life satisfaction increased after "stress coping and life satisfaction training"

It is a known fact that parents with a special needs child experience intense stress and anxiety in the presence of a special needs child. Some mothers and fathers are easily demoralized in the face of this stressful situation. In such cases, the psychosocial support to parents will help them to get over this difficulty. As a matter of fact, Özokçu and Canpolat (2013) concluded that reducing the stress levels of

mothers with mental retardation of the group guidance program; they have reached the point where they are effective.

From the results of this research, it is possible to look at the relationship between resilience, hope and hope for success in families with children from different groups of disabilities in future studies. Psycho-educational intervention programs may be applied to increase the psychological well-being of families with special needs children. For families with children with special needs, support can be provided to help them survive in difficult situations by creating social support or interaction groups.